Něco ze ŠOKu

VĚRA BDINKOVÁ
ZŠ, Brno Novolíšenská10

V příspěvku jsou uvedeny některé konkrétní zkušenosti a výsledky práce s dětmi na základní škole – náměty na jednoduché pomůcky a pokusy, ukázky z některých tématických projektů.

ŠOK

Pro někoho otřes, leknutí. Podle slovníku – celková reakce organismu na náhlé vnější a vnitřní podněty. Pro žáky 7.C ze ZŠ, Brno Novolíšenská – **školní odborný klub**. Materiální podmínky pro činnost klubu pomohl vytvořit projekt školy z ESF.

Základní formy činnosti klubu:

- pravidelné týdenní schůzky (pokusy, fyzikální hračky, hlavolamy, problémové úlohy, hry)
- poznávací akce a soutěže (návštěva VTC „Palác zázraků“ v Budapešti, soutěž Flying eggs)
- interaktivní zábavné vědeckotechnické akce pro děti ve škole i veřejnost

Některé zkušenosti ze ŠOKu využívané i ve výuce

1. Recepty na netradiční hmoty

a) Domácí plastelína

1 l vody, 30g kyseliny citrónové, 5 polévkových lžic oleje, 500 g soli, 750 g hladké mouky, potravinářská barva

V míse smícháme mouku a sůl. Vodu uvedeme do varu a přidáme do ní kyselinu, olej a barvu. Nalijeme ji na mouku se solí a pořádně propracujeme vařečkou. Pak ještě hněteme jako těsto na vále. Hmotu uchováváme v mikroténovém sáčku nebo v uzavřené nádobě.

b) Sliz

I.roztok: 60 ml boraxu, 250 ml vody, potravinářská barva

II.roztok: 250 ml lepidla Herkules, 250 ml vody

Uděláme oba roztoky. Sliz vznikne smícháním roztoků v poměru 1:3.

Porce pro 1 skupinu: Do kelímku dáme 2 polévkové lžíce I. roztoku a 6 lžíc II. roztoku. Dobře promícháme míchadlem. Pak ještě propracujeme v rukách, chvíli necháme uležet a opět propracujeme. Sliz uchováváme v kelímku a v mikroténovém sáčku.

Využití ve výuce:

- zkoumání vlastností látek (specifické vlastnosti tvárnost, elastičnost, zajímavé dělení,...)
- určování hmotnosti, objemu, hustoty látky – laboratorní práce

2. Zkušenosti se soupravou Geomag

Stavebnice Geomag se vyrábí v různých velikostech. Základními stavebními prvky jsou magnetické tyčinky a poniklované kuličky.

Pro školy lze při nákupu získat 30% slevu. Děti práce se stavebnicí velmi baví. Využíváme ji nejen pro tvořivou konstrukční činnost dětí (modely – mechanika, magnetismus, prostorová představivost). Malé silné tyčové magnety ze soupravy se staly součástí souboru pomůcek pro experimentování dvojic žáků v 6.třídě na téma „Hrajeme si s magnety“.

Z magnetických tyčinek jsme vytvořili i **3 prostorové modely magnetických polí tyčových magnetů:**

Potřeby: sklenice se šroubovacím uzávěrem, 3 malé zkumavky s uzávěrem, 6 magnetických tyčinek, železné piliny, kousek průhledné fólie, 3 gumičky

Doprostřed šroubovacího víčka uděláme otvor v šířce zkumavky. Magnety dáme do zkumavek, uzavřeme je a nahoru namotáme gumičku. Do sklenice dáme železné piliny a uzavřeme víčkem. Zkumavky postupně zasouváme do otvoru ve víčku. Sklenicí zatřepeme … a sledujeme, jak vznikly řetězce pilin.

3. Co je to FYFO?

Postupně se žáky vytváříme kartotéku vlastních **FY**zikálních **Fo**tografií a diskutujeme nad fyzikálním problémem z fotografie. Založené fotografie také využíváme v různých etapách výuky (výklad, prověření znalostí, opakování,…)

Osvědčila se nám i následná práce ve skupinách probíhající podle postupu: vymyšlení fyzikální otázky k dané fotografii – výměna fotografií mezi skupinami – odpověď na otázku + hodnocení stanovené otázky – společná diskuse nad řešeními.

4. Ukázky z prací žáků

a) **Vysavač (**aeromechanika, podtlak)

Potřeby: PET láhev 2 l, tyčka, připínáček, pingpongový míček, gumička, mikroténový sáček, řezák, nůžky, izolepa

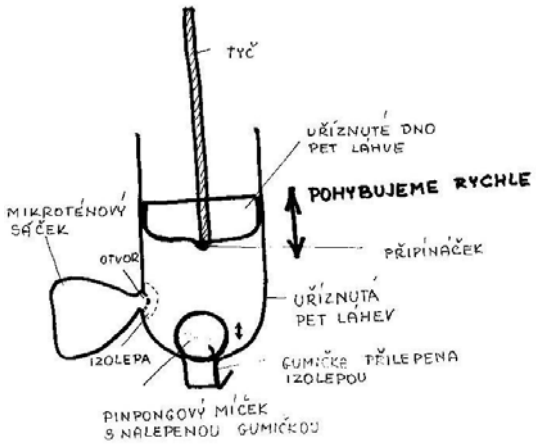

Pohybujeme-li pístem nahoru, vzniká v láhvi podtlak a dovnitř se hrdlem nasává vzduch i s drobky. Stlačíme-li píst, tlak se zvětšuje, míček se přitlačí k hrdlu láhve a jediné místo, kudy může vzduch uniknout, je otvor na boku s přilepeným sáčkem.

b) **Model Archimédova šroubu** (jednoduché stroje, život a dílo Archiméda)

Potřeby: PET láhev 2 l, tvrdý papír, tyčka, izolepa, připínáček, sešívačka, nůžky

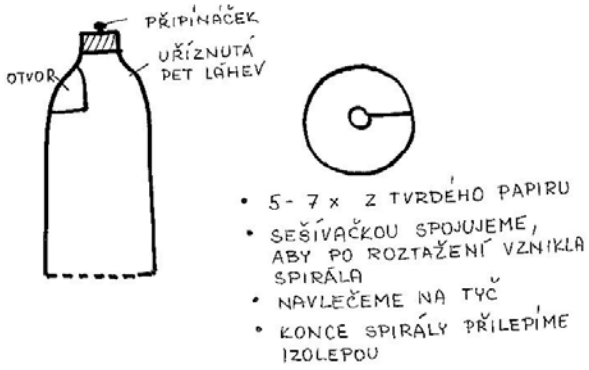

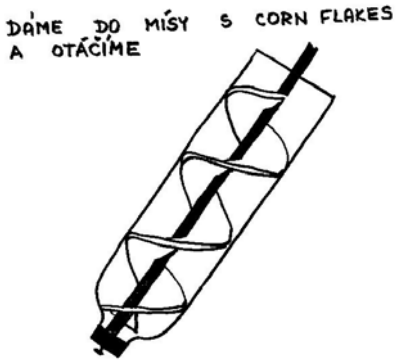

Archimédův šroub je tvořen šikmo uloženým šnekovým mechanismem v korytě nebo tubě, kterým se dopravuje kapalina nebo sypké materiály. V komůrkách tvořených závity je přepravovaná látka držena gravitací a k jejímu posunu dochází při otáčení hřídele – šneku.

c) **Model středního ucha** (akustika, hygiena sluchu)

Potřeby: dortová forma, 2 brčka, pingpongový míček, potravinářská fólie, izolepa, nůžky

Zvuk prochází zvukovodem a způsobuje vibraci ušní bubínkové blány. Díky tomu se vibrace přenášejí ušními kůstkami, které tlak zvukových vln ještě zesílí a přenáší jej do hlemýždě ve vnitřním uchu. V hlemýždi vyplněném tekutinou dochází k přeměně pohybové energie na elektrické nervové impulsy. Slouží k tomu vláskové receptorové buňky (Cortiho orgán). Nervové impulsy jsou sluchovým nervem přenášeny do specializované části mozku k dalšímu zpracování.

5. Ukázka z projektu Patenty a vynálezy přírody

Více z tohoto projektu můžete najít na stránkách www.zsnovolisenska.cz

a) Proč má rostlina locika druhotný název kompasová?

Listy této rostliny nejsou rozmístěné dokola stvolu, ale jsou v jedné rovině ve směru sever – jih. Reagují tak na pohyb Slunce. Orientace listů zabraňuje silnému ozáření a přehřátí listů v poledních hodinách. V tomto rozložení se také za celý den odpaří nejméně vody.

b) Proč se listy osiky neustále chvějí, a to i za úplného bezvětří?

Listy osiky mají tenké dlouhé zboku zploštělé stopky, proto jsou v nestabilní poloze. Jsou tedy citlivé i na ty nejmenší záchvěvy vzduchu. I za úplného bezvětří stoupají proudy teplého vzduchu z povrchu země svisle nahoru a proudy chladného vzduchu klesají svisle dolů.

c) Proč mají žáby zadní nohy dlouhé?

Zvířata, která skáčou, potřebují jeden pár silných nohou. Odrazové nohy musí být silné, protože dodávají pohybu veškerou energii. Musí být také velké, aby mohly nést mohutné svaly a také aby působily jako páky, které pohánějí zvíře vpřed.

d) Proč se jmenuje jeden z nejstarších exponátů letecké sbírky v NTM v Praze Zanonia?

Zanonia macrocarpa je jeden druh tykve rozšířený od Malajského souostroví až po Novou Guineu.Její létající semena jsou ideálními představiteli klouzavého letu a za příznivých podmínek dokáží díky svému lehce klenutému nosnému krytu urazit i několik kilometrů.

e) Čím je zajímavá moucha diopsida?

Tato moucha má umístěné oči na koncích dlouhých výrůstků na hlavě. Takto položené oči rozšiřují zorný úhel a umožňují zpozorovat nebezpečí zepředu i zezadu.

f) Proč velryba, která má plíce, na suchu nevydrží ani hodinu?

Hmotnost velryby dosahuje 90 – 100 t. Ve vodě je tíha vyrovnávána vztlakovou silou. Na suché zemi se vlivem velké tíhové síly stlačí její cévy, nastává porucha dýchání a velryba zahyne.

g) Existuje i v rostlinné říši reaktivní pohon?

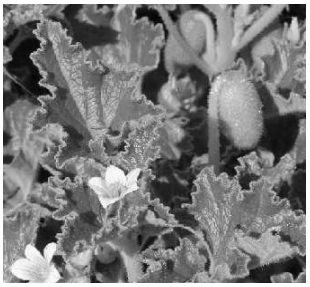

Tykvice stříkavá (pukavá) je rostlina, která roste ve Středomoří. Říká se jí také střílející okurka. Při dotyku z plodu vystřikuje jeho tekutý obsah se semeny a plod se pohybuje na opačnou stranu.

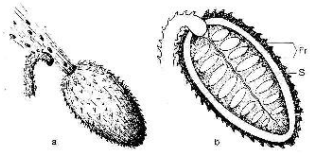

h) Jakou kostru má žížala?

Oporu těla žížaly tvoří hydrostatická kostra. Taková kostra je jako vak naplněný vodou – vnější vrstvy těla obklopují dutinu plnou tekutiny. Voda je nestlačitelná, to znamená, že když vnější vrstvy organismu tlačí na vodu, voda tlačí zpět a podpírá tělo živočicha. Hydrostatická kostra pomáhá v pohybu, je velmi ohebná, ale neposkytuje živočichu žádnou ochranu.

Literatura

[1] Ardley N. a kol.: Školní encyklopedie Malý Edison, Svojtka&Co.nakladatelství, 1998

[2] Varikaš v.M. a kol.: Fyzika v živej prirode, Slovenské pedagogické nakladatelství, Bratislava 1990

[3] Zábavná fyzika, ČT 1